

BÜKKI PALEOLITIKUS BARLANGI LELŐHELYEK RÉGÉSZETI REVÍZIÓJA: HÁROM ESETTANULMÁNY

MESTER ZSOLT

Bevezetés

A tudomány természetéből fakad, hogy az új felismerések, felfedezések, a tudás gyarapodása gyakorta egészen új megvilágításba helyezi az addigi ismereteket.¹ S ezzel a fejlődési folyamattal együtt jár a kutatók szemléletének, a vizsgálati módszereknek és eszközöknek a változása, tökéletesedése is. Az új ismereteknek a mindenkori tudásba való integrálása mellett, időről időre felmerül az igény a korábbi ismeretek újrvizsgálására, újragondolására a tudomány aktuális szintjén.

A 20. század második felében a nemzetközi paleolitikus kutatásban is alapvető változások hoztak az új megközelítések, új problémafelvetések, új kutatási módszerek. Ennek következtében természetesen jelentősen módosult a paleolitikum képe, átértékelődtek kulturális egységek, történeti illetve fejlődési folyamatok, új megvilágításba kerültek a már napvilágra hozott leletgyűjtések is. Szükségessé vált a régebben megismert és feltárt lelőhelyek revíziója. Különösen igaz ez Magyarország esetében, ahol a ma ismert paleolitikus lelőhelyeknek egy jelentős részét – köztük a leggazdagabbakat, legfontosabbakat is – a második világháború előtt tárták fel.

Az utóbbi öt évtized folyamán elvégzett revíziók eredményeként számos régészeti kultúra, ipar, területi csoport értékelődött át (Gábori 1954; Vértes 1956, 1958; Gáboriné Csánk 1984), számos fontos lelőhely kapott új interpretációt (Vörös 1984; Dobosi–Vörös 1979, 1986, 1987; Mester 1989; Dobosi 1995).

Számos alkalommal hangoztak már el kétfelék arra nézve, hogy vajon lehet-e több évtizeddel az ásatások lefolytatása után biztonsággal azonosítani, rekonstruálni az egyes leletdarabok előkerülési helyét, s hogy vajon készültek-e annak idején olyan dokumentációk, amelyekre építeni lehetne a modern vizsgálatokban. Eddig végzett revíziós jellegű kutatásaink alapján (Mester 1989, 1994) teljes meggyőződéssel válaszolhatunk igennel e kérdésekre. Természetesen nem állíthatjuk, hogy a korabeli dokumentációkban nem lehetnek elírások, tévedések, amelyek sok esetben az információk sokrétű ellenőrzésével kiszűrhetők. Viszont, ha a régi kutatók valamennyi megfigyelésének helytállóságát megkérdőjeleznénk, akkor mindenfajta revízió, újraértékelés lába alól kihúznánk a talajt.

Az alábbiakban azt szeretnénk megmutatni, hogy a bükki paleolitikus barlangi lelőhelyek régészeti revíziójának milyen lehetőségei léteznek, milyen alapokra és forrásokra támaszkodhat ez a munka. Ismertetjük az elveket, amelyeket saját kutatásainknál alkalmaztunk, s igyekszünk kitérni – e cikk által szabott korlátok között – a felmerült problémák érzékeltetésére, esetleges megoldási lehetőségeikre. A metodológiai bevezetés után három kiválasztott lelőhely, a Suba-lyuk, a Büdös-pest és a Sóllyomkúti-szikaüreg példáján keresztül próbáljuk közelebb hozni az elméletet a gyakorlathoz.

---

¹ Készült a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával.

A revízió alapjai

A miskolci paleolitikok – a „Bársony-házi szakócák” – körül dúló vita középpontjában a leletek geológiai kora állt, vagyis hogy lehetnek-e diluviálisak azaz jégkoriak. Ennek eldöntése érdekében Herman Ottó kezdeményezte Miskolc város földtani viszonyainak felülvizsgálata mellett a Bükk barlangjainak átkutatását is. Ez utóbbinak kettős célt szántak: a diluviális ember további emlékeinek megtalálását, s ezen keresztül a miskolci szakócák korának közvetett meghatározását. A Földtani Intézet Kadić Ottokárt bízta meg a munkálatok vezetésével, aki – éppen ezen célokat szem előtt tartva – ásatásainál különösen nagy figyelmet szentelt a rétegtani viszonyoknak (Kadić 1934: 8, 24). Kidolgozta a barlangok rendszeres ásatásához azt a módszert, amely biztosíthatta, hogy „úgy a réteg elválasztás, valamint a tárgyak begyűjtése is a legnagyobb pontossággal történhetik” (Kadić 1915b: 93). Ezt a bükki barlangkutatások kezdetétől alkalmazott módszert szerencsére részletesen publikálta (Kadić 1914, 1915a: 157–158, 1915b, 1938a: 24–26), így jobban megérthetjük a ránk maradt dokumentumokat is.

Első lépésként felmérték a barlangot, és kitűzték a négyszögháló rendszert, amely a munkálatokhoz a topográfiai támpontot nyújtotta. A négyszögek nagyságát elméletileg a feltárás szabta meg, – vagyis nagyobb leletsűrűségnél kisebb négyszögek, ritkább leletelőfordulás mellett nagyobb négyszögek –, az esetek döntő többségében azonban 2 m x 2 m méretű négyszögekkel dolgoztak. Az ásatás a négyszögek szerint haladt. A négyszögekben belül mélységszintekben tárták fel a kitöltést, de még ezen belül közettani alapon elkülönítették a rétegeket. A mélységszintekre is igaz a négyszögek méretére vonatkozó megjegyzés, hogy nagyságukat a körülmények befolyásolják, ám többnyire 1 vagy 0,5 m-es szinteket vettek fel. A négyszögeket arab, a szinteket római számokkal jelölték. Tehát az egy négyszög egy szintjén belüli egy réteget tekinthetjük az ásatás alapegységének. A régészeti és paleontológiai leleteket ezen alapegységek szerint gyűjtötték be. A leletek azonosítót kaptak, s az előkerülésükre vonatkozó információkat így dokumentálták. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy sorszámot kaptak, amelyet ráírtak a leletekre, s a sorszámnak megfelelően rögzítették az adatokat a gyűjtőleltár rovataiban. Az egyes négyszögek szintjeinek feltárása után rajzban rögzítették a függőleges metszeteket, amelyek alapján végül összeállították a barlang kitöltésének hossz- és keresztmetszeteit. Ezeket a dokumentációkat kell tehát felkutatnunk, mielőtt a lelőhely revíziójához kezdünk. Amint azonban a példáinkból látni fogjuk, a valós helyzet korántsem ennyire ideális.

A revízió elvei

A felvett metszetek jelentős részét le is közölték a különböző publikációkban. Emellett számos közöletlen metszetráz található az Országos Földtani Múzeum gyűjteményében.² A megjelent ábrákat áttanulmányozva azt tapasztalhatjuk, hogy a rajtuk feltüntetett rétegmegnevezések nem minden esetben vágnak egybe a szövegben közölt adatokkal, illetve az egyes cikkek adatai között is előfordulhatnak eltérések.

Éppen ezért a revízióhoz igyekeztük felkutatni a lelőhelyek eredeti profilrajzait. Ezután pedig alapelvünk az volt, hogy az ezeken *a metszetrázokon feltüntetett információkat fogadjuk el kiindulópontnak, referenciának*, minthogy ezek állnak szorosabb kap-

---

² Ehelyütt is köszönetünket fejezzük ki dr. Kordos Lászlónak, az Országos Földtani Múzeum vezetőjének, hogy hozzájárult a rajzok tanulmányozásához és felhasználásához.

csolatban az ásatás során tett megfigyelésekkel.³ Ezzel kapcsolatban tennünk kell néhány általánosabb észrevételt:

a) Természetesen előfordulhat, hogy az ásatók – az ásatások technikai adottságai-ból, a tapasztalat hiányából, vagy egyéb okból kifolyólag – egy-egy rétegen belüli szintet nem ismertek fel, illetve, hogy közel azonos jellemzőkkel rendelkező szomszédos rétegeket nem választottak külön. Az is elképzelhető, hogy valamely réteg színét tévesen adták meg, világosabbnak vagy sötétebbnek, sárgásabb, barnásabb, zöldesebb stb. árnyalatúnak határozták meg. A felhalmozott megfigyelések nagy mennyiségét tekintetbe véve azonban elhanyagolható annak a valószínűsége, hogy ezek a tévedések meghamisítsák az ásatási eredményeket. Tehát kiindulási alapként *az eredeti megfigyeléseket és felvételezéseket tartjuk érvényesnek.*

b) Minden bizonnyal Kadić geológusi szemléletének tulajdonítható, hogy – legké-sőbb a végső publikációban – a rétegek számozását a kronológiai sorrendjükhöz igazí-totta, vagyis a legalsót jelölte 1-es számmal. A magunk részéről ez esetben is *az eredeti profilrajzok rétegszámozását használjuk* (vö. Bűdös-pest).

c) Előfordul, hogy a publikáláskor egyes rétegeket összevontak, illetve, hogy ugyanazon lerakódás alsó és felső részének tekintettek. A revíziókor minden rétegössze-vonást célszerű megszüntetnünk, minthogy a kitöltés jellemzőinek megváltozásában a természeti környezetnek a lerakódás időszakában bekövetkezett valamiféle változása tükröződik. Ebből következően *minden réteg kronológiai értelemben újabb egységnek, a kitöltés felhalmozódásában újabb fázisnak tekintendő, s leletanyaga is kronológiai szem-pontból elkülönítendő a többitől.*

Gyűjtőleltár sajnos nem mindegyik lelőhelyről áll rendelkezésünkre. Ennek oka részben az is lehet, hogy bizonyos esetekben ilyen nem is készült, mert a Kadić-féle rendszeres ásatási módszert nem mindegyik lelőhelyen alkalmazták következetesen. Az általunk felhasznált gyűjtőleltárakra a Magyar Nemzeti Múzeum Adattárában bukkan-tunk. Az a benyomásunk, hogy 1949-ben Vértes L. a paleolitikus gyűjteménnyel együtt eze-ket a dokumentációkat is átvihette a Magyar Állami Földtani Intézetből a Nemzeti Mú-zeumba. Vértes publikációinak egyes megjegyzései is arról tanúskodnak, hogy ismerte ezeket a jegyzékeket.

A gyűjtőleltárral kapcsolatban is a fentebb jelzett alapelvet érvényesítettük, vagyis *a benne feltüntetett információkat fogadjuk el kiindulópontnak, referenciának*, minthogy ezek állnak szorosabb kapcsolatban az ásatás során tett megfigyelésekkel.⁴ Természe-ten ezek között is előfordulhatnak elírások. Nem ritka, hogy átjavításokkal találkozunk a bejegyzések között. Ilyenkor általában a korrekciót kell elfogadnunk, de nem árt mérle-gelni a javítás előtti információt sem. Az eddig áttanulmányozott gyűjtőleltárak nyomán sajnálattal kell megállapítanunk, hogy nem volt egységes szerkezetűk, a részletességük lelőhelyenként változó. Van, ahol például feltünteti a lelet nyersanyagát is, s van, ahol ettől eltekint. Van, ahol a négyszögön belül levő vastag réteget szintek szerint már nem tagolja tovább. Olykor a különböző forrásból származó információk sokrétű összevetésé-vel ezek a hiányosságok részlegesen pótolhatók. Semmiképpen sem kell, hogy e nehé-zségek eltántorítsanak bennünket, de mindenképpen megszabják a revízióknak korlátait.

Az eredeti lelőköri körülmények rekonstruálásának harmadik pillérét a leletek azono-sítói képezik. Amint már fentebb említettük, ez az azonosító többnyire egy szám, vagy

³ A pontosság kedvéért megjegyezzük, hogy az általunk felhasznált profilrajzok közül egyesek bizo-nyosan később készültek az ásatások alatt felvett eredeti vázlatok és felmérések alapján.

⁴ Itt is hozzátehetjük, hogy egyesek később, már az ásatások befejezése után készültek a becsomagolt leletanyag feldolgozásakor. Kadić szerint a Suba-lyuk 1932-es feltárása volt az első, ahol a gyűjtőleltár bejegy-zéseit az ásatás alatt, közvetlenül a leletek előkerülését követően rögzítették (Kadić 1938a: 22).

esetleg olyan jelölés, amely alapján a darab hovatarozása kiderül. Számunkra az azonosító kapcsolja össze az illető leletet az eddig tárgyalt információkkal. Az azonosítót általában tussal ráírták a leletekre. Sajnos, olykor előfordul, hogy az évtizedek során egy-egy jelölés lekopott, vagy olvashatatlaná vált, sőt az is, hogy a múzeumi leltári számmal letakarták az eredeti jelölést. A problémás darabok egy része azonban egyéb gyűjtőleltári információk vagy a publikációkban megjelent leletleírások alapján beazonosítható. Az, hogy a leletdarabon nincs semmilyen jelölés, jelentheti azt is, hogy a „bizonytalan fekvőhelyűek” közé tartozik.

A továbbiakban három egészen különböző eseten nézzük meg, hogyan érvényesülhetnek a fenti elvek a gyakorlatban.

Suba-lyuk

Nyilvánvalóan a gazdag ősemlermaradványoknak köszönheti a barlang azt a bőrséget, amelyet szakmai és anyagi erőforrásban a feltárására és a feldolgozására összpontosítottak a nagy gazdasági válság ellenére is. Ásatását – Kadić O. jóváhagyásával – Dancza János kezdte meg ínségmunka címén 1932. február 8-án, az embercsontok előkerülése után pedig május 2-tól Kadić személyesen irányította a feltárást, amelyet szeptember 30-án a kitöltés teljes kiásásával be is fejeztek. A példaértékű, komplex barlangtani monográfia a kor legjobb szakembereinek közreműködésével 1938-ban jelent meg (Bartucz *et al.* 1938). Ez a méltán híres lelőhely képviseli témánk szempontjából az *ideális lelőhely* esetét. Feltárása folyamatosan, egyetlen kampány alatt történt, egységes szellemben, hiszen Dancza, aki Kadić gyakorlott előmunkása volt, kezdettől fogva a fentebb ismertetett rendszeres barlangásatási módszer szerint járt el. Gyűjtőleltára,⁵ hosszanti és keresztmetszetei rendelkezésünkre állnak, s a leleteken láthatóak a gyűjtőleltári számok. Ily módon az egyes darabok előkerülési helye egyszerűen rekonstruálható. Mégis felmerül néhány probléma, amely bizonyos nehézségeket okoz:

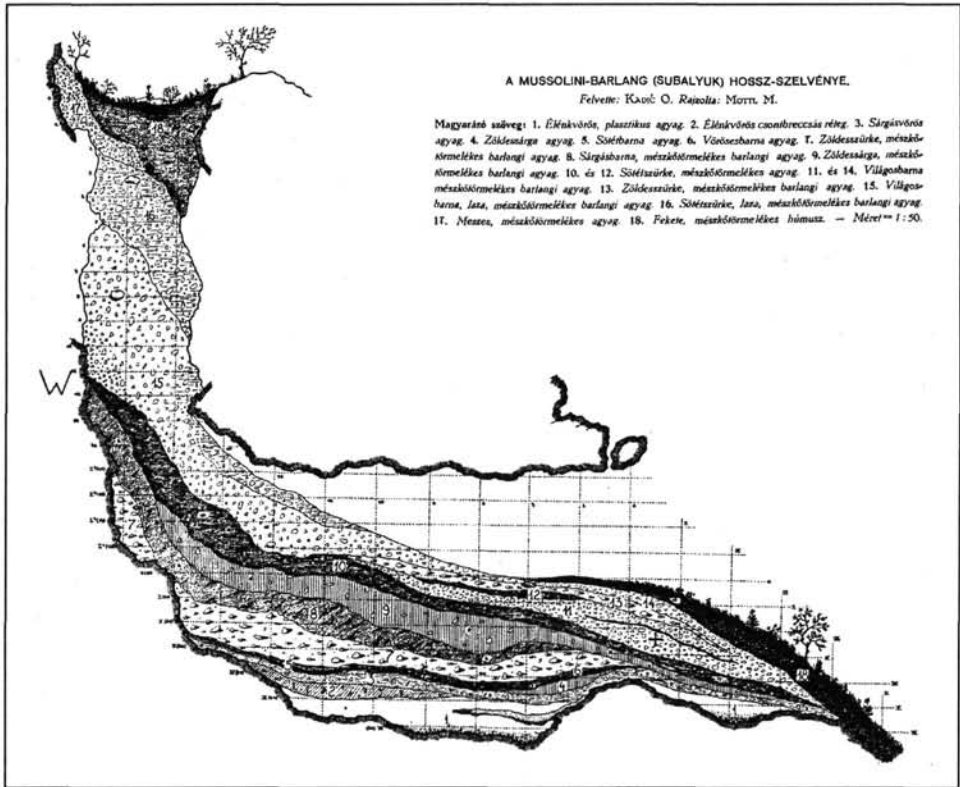
a) A gyűjtőleltárban – egy tévesztés folytán – a 450–499. sorszámozkat kétszer adták ki. Ez azt jelenti, hogy például a leletanyagban 5 darabon látunk 450-es számot, amelyek közül 2 a 11. négyszög III. szintjében világosbarna (11-es számú) rétegben, 3 pedig a 22. négyszög I. szintjében világosbarna (14-es számú) rétegben került napvilágra. A megkülönböztetéshez segít, hogy ahol több darabot is összevontak egyetlen sorszám alatt, ott a darabok azonos jellegűek.

b) A kitöltés rétegsorában a 10-es számú, sötétszürke réteg feletti a barlang belseje felé is kiékelődnek (*I. ábra*). Emellett a világosbarna és a sötétszürke mészkőtörmelékes barlangi agyagból is kettő van, amelyeket Kadić ugyanazon réteg alsó illetve felső tagjának tekintett (Kadić 1938b: 33–34). Ezekre vonatkozóan a gyűjtőleltárban nincs jelölve, hogy adott esetben az alsó vagy a felső tagról van-e szó. Ez a körülmény csak azoknál az ásatási alapegységeknél okoz gondot, ahol az alsó és a felső tag összeér. A monográfiában közölt leleteloszlási táblázatok számadatai tükrében azonban úgy látszik, hogy Kadić ezeket az alsó taghoz sorolta.

c) A barlang előterének ásatása közben a 4. négyszögtől kifelé is voltak leletek, ameddig a négyszögháló már nem terjedt ki. Ezt a területet „4. külső négyszög” néven jelölték a gyűjtőleltárban. Leletei a IV. és V. szintből származnak, de a két szintet nem választották külön.

d) A barlang végében előkerült 5 darab lelet, amelyekre nézve nem jelölnek meg négyszöget, csupán a réteg színét. Ezek hovatarozása bizonytalan.

⁵ Magyar Nemzeti Múzeum Adattár 3. S. I.

1. ábra. Suba-lyuk: a barlang hosszmetzete (Kadić 1938b nyomán)

A leletek előkerülési helyének horizontális (topográfiai) és vertikális (sztratigráfiai) rekonstruálása megfelelő alapot szolgáltat a szakirodalomban egyik publikációról a másikra átörökített téves megállapítások helyesbítéséhez, valamint számtalan kérdés újragondolásához.

A monográfiában a leletanyag feldolgozása kapcsán (Kadić 1938c) több, egymásnak részben ellentmondó megállapítást olvashatunk. A szövegben az szerepel, hogy a „Mussolini-barlangban talált paleolit anyag teljes egészében 5333 darabból áll” (p. 107.), ugyanakkor a kőipar függőleges elterjedését bemutató táblázat adatait összesítve 6224 darabot kapunk. Ezzel szemben a gyűjtőleltárban 6341 darab lelet rögzítettek. Ennek bejegyzései kissé eltérő számokat mutatnak az egyes rétegekre vonatkozóan, mint a Kadić-féle összesítés, bár alapjában hasonló az eloszlás (2. ábra). Az eltérés oka valószínűleg csupán számolási hiba. A kőipar eloszlásáról szólva Kadić megállapítja (p. 107.): „A paleolitik függőleges eloszlása azt mutatja, hogy majd minden rétegben volt kőeszköz, de főtömegük főként két réteghez, a felső világosbarna és az alsó sárgásvörös agyagréteghez volt kötött. E kultúrarétegek fölött és alatt közvetlenül fekvő rétegekben ugyancsak volt paleolit, míg a barlangkitöltés középső részéből csak elszórtan került elő.”

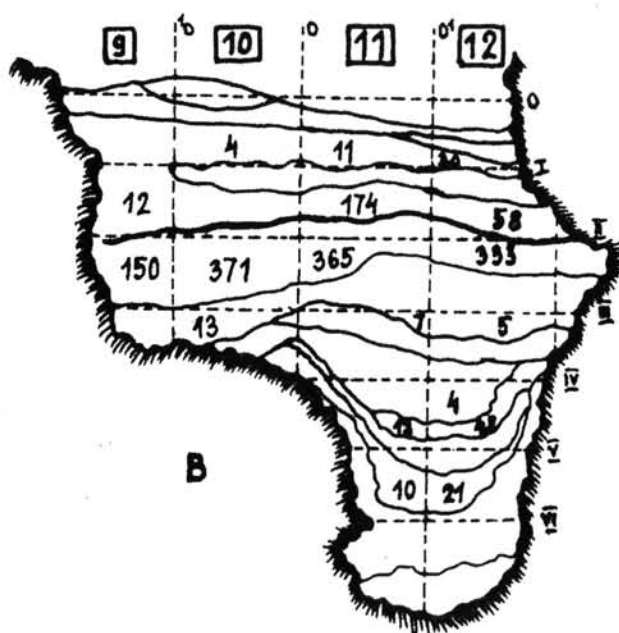
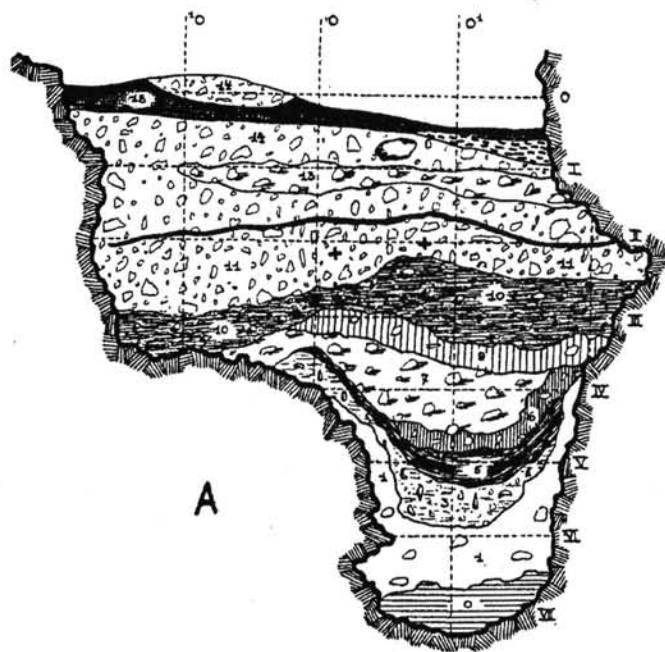
A tipológiai meghatározás kapcsán viszont már azt írja (p. 140–142.): „E monográfia geológiai részéből tudjuk, hogy a barlangkitöltés jégkorszaki rétegösszlete egy idősebb terrarosszaszerű, élénkszínű, plasztikus agyagcsoportra és egy fiatalabb, mészkőtörmelék-kes barlangi agyagcsoportra tagolódott. A két rétegcsoporthoz két kőkorszaki kultúra felel meg, amelyeket egymástól paleolit nélküli, meddő rétegek választottak el.” Az irodalomban ez utóbbi megállapítás öröklődött tovább (cf. Vértes 1965: 119; Gáborj 1976: 81; Gáboriné Csánk 1980: 108).

réteg	Kadić 1938c	I. táblázat	gyűjtőleltár adatai	
	lelet (db)	eszköz (db)	lelet (db.)	eszköz (db)
14	504	99	486	53
13	10	2	10	2
12	3	–	5	3
11	4408	485	4438	295
10	244	40	245	17
9	22	5	22	–
8	–	–	6	2
7	63	26	86	19
6	92	34	105	17
5	93	28	94	13
4	57	10	22	4
3	709	244	793	151
2	–	–	–	–
1	19	2	24	2
bizonytalan			5	5
Összesen	6224	975	6341	583

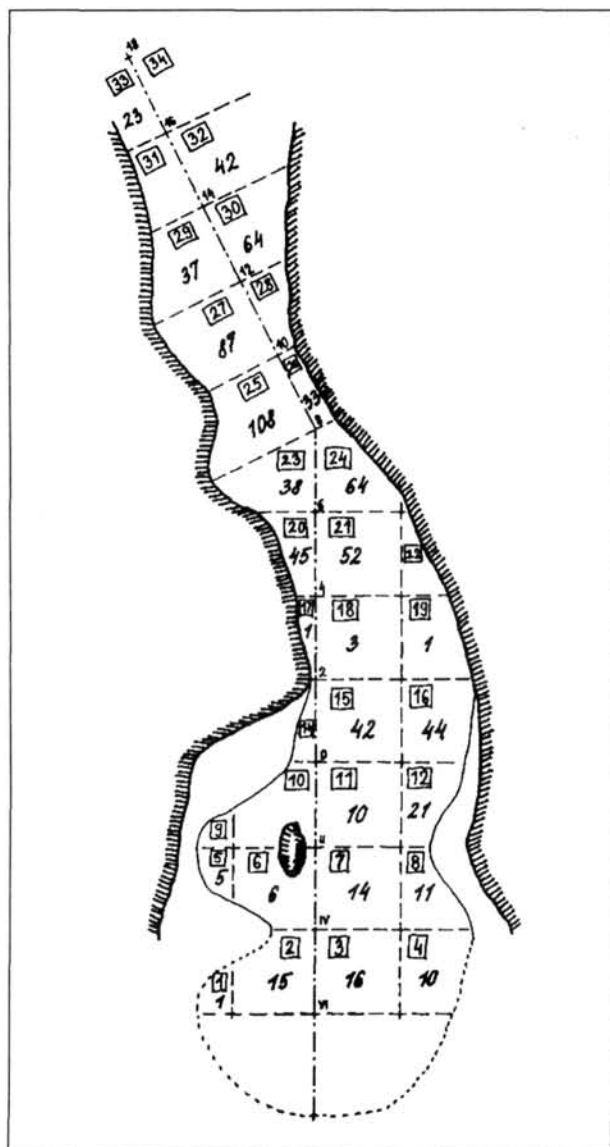
2. ábra. Suba-lyuk: a kőipar vertikális eloszlása Kadić 1938c: I. táblázat illetve a gyűjtőleltár adatai alapján (eszköz = „megmunkált szilánkok és töredékek”)

A revízió kimutatta, hogy szó sincs meddő rétegekről. Az egyedüli réteg, amelyben egyetlen leletet sem találtak a 2-es számú, élénk vörös csontbreccsa, amelynek meddő volta egyáltalán nem meglepő. A rétegek szerint csoportosított és elkülönített kőszközanyag vizsgálata viszont megerősítette Kadić másik idézett megállapítását, miszerint két fő kultúrréteg van, s a többi együttes ezekhez hozzákapcsolható (Mester 1989).

Az újragondolások és új felvetések lehetőségeinek illusztrálására ehelyett csupán két példát hozunk fel. Az egyik a leletek sztratigráfiai elhelyezkedésének rekonstruálásából fakad. Ha rávetítjük a gyűjtőleltári adatokat a metszetrajzokra (3. ábra), érdekes megfigyeléseket tehetünk. A 9–12. négyzetek területén, amely a barlang bejáratának vonalában helyezkedik el, a 10-es számú, sötétszürke réteg néhány lelete inkább a réteg alsó részén található, ami arra utal, hogy az ősembereknek ez a tanyázása nem a 11-es számú, világosbarna réteg nagy megtelepedéséhez kapcsolódik. Ez utóbbi rétegben pedig a leletek döntő többsége szintén a réteg alsó felében volt, vagyis ennek a klímaperiódusnak az elején intenzívebb volt a megtelepedés a barlangban, mint ugyanazon periódus végén. A réteg közepén húzóódó fekete sáv – az ásatók értelmezése szerint – egy óriási tűzhely faszenes nyoma lenne. A leleteloszlás tanúsága alapján ezt az értékelést is érdemes újragondolni, hiszen láthatóan két eltérő részre osztja a réteget.

3. ábra. Suba-lyuk; a 9–12. négyzetek leleteinek eloszlása a szintek és rétegek szerint.
 A: a kitöltés keresztmetszete, a + az embermaradványok helyzetét jelöli (Kadić 1938b: 42, 0. sz. szelvény); B: a leletek darabszáma az egyes ásatási alapegységekben

4. ábra. Suba-lyuk: a kőipar horizontális eloszlása a 3-as számú rétegben, a leletek darabszáma (dőlt számok) az egyes négyzetekben (keretezett számok)

anyagról gyűjtőleltár nem készült, vagy legalábbis semmi sem utal a léte. Szerencsére metszetrajzok vannak, legnagyobb részük publikálatlan. A múzeumi gyűjteményekben beletárolt kőeszközökön látható azonosító ezúttal nem sorszám, hanem egy, „arab szám / római szám” típusú jelölés. E jelölés formailag megegyezik azzal, amely a gyűjtőleltárakban az előkerülési helyet rögzíti, s amely „négyzet / mélység szint”-ként értendő.

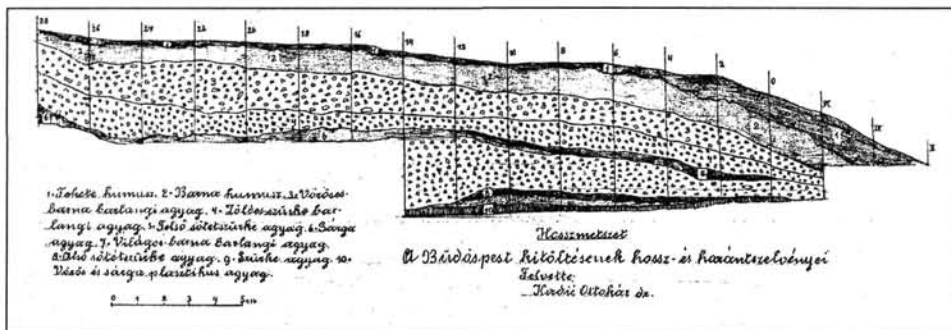
A másik példánkat a leletek topográfiai elhelyezkedésének rekonstruálása szolgáltatja. A 3-as számú, sárgászöld agygrétegben a kőipar horizontális eloszlása (4. ábra) azt mutatja, hogy ebben a periódusban az ősemberek leginkább a barlang belsejét használták, a 20. négyzetektől hátrafelé. Érdekes azonban, hogy ettől élesen elválik egy másik régió a bejárat közelében, a 15–16. négyzetek, ahol szintén sűrűsödik a leletanyag. Felvetődik az az izgalmas kérdés, hogy itt vajon másfajta tevékenységet folytattak a barlang lakói, mint a belső térben? A négyzetek szerint elkülönített eszközegek vizsgálata választ adhat erre is.

Büdös-pest

Ha a revízió nézőpontjából a Suba-lyuk az ideális képviselte, akkor a Büdös-pest a problémás, de azért jól használható lelőhely esetét példázza.

Ellentétben a Suba-lyukkal, ennek a barlangnak a feltárása nem folyamatosan történt, hanem kilenc különálló kampány alkalmával: 1906., 1913., 1916., 1922., 1925., 1926., 1927., 1930. és 1931. években (Kadić 1934: 60–63; Mester 1994: 123–124). A napvilágra került lelet-

5. ábra. Büdös-pest: a kitértés hosszmetsete
(publikálatlan rajz, Országos Földtani Múzeum)

Éppen ez az eltérés vezetett nyomra, hogy megtaláljuk a Suba-lyuk elveszettnek hitt szilánkanyagát. A szakirodalom úgy tartotta számon, hogy a Büdös-pest leletanyagában a mintegy 200 retusált kőeszköz mellett kb. 10 000 szilánk található (Vértés 1965: 124). Mivel a bükki moustérien iparok revíziójánál alapelveként tűztük ki, hogy a lelőhelyek teljes pattintott kőanyagát feldolgozzuk, elővettük ezt a tízezer szilánkot is. A vizsgálat során észrevettük, hogy az anyag három csoportra bontható az alapján, hogy a darabokon az azonosító egy szám (5616 db) vagy a fentebb említett jelölés (1412 db) vagy pedig nincs semmilyen azonosító (2494 db). Az első csoportot a Suba-lyuk eszközeivel összehasonlítva, s a barlang gyűjtőleltárával egyeztetve, bizonyosságot nyert, hogy itt a Suba-lyuk szilánkanyagára bukkantunk. Az így azonosított anyagot a múzeum paleolitik-gyűjteményében elkülönítettük és visszahelyeztük eredeti lelőhelyéhez (Mester 1994: 71–72). A második csoport darabjai minden kétséget kizáróan a Büdös-pesthez tartoznak, hiszen ugyanilyen jelölés látható a barlangból előkerült kőeszközökön is. A harmadik csoportnál bizonyíthatatlan a hovatartozás, de nincs okunk kétségbe vonni a büdös-pesti származásukat, figyelembe véve a barlang feltárásának történetét.

A leletek előkerülési helyét a jelölést viselő 1781 darabnál lehet rekonstruálni a kitértés hossz- és keresztmetszeteinek felhasználásával. Az alábbi nehézségekkel kell megbirkóznunk:

a) A jelölés csupán a négyszöget és a mélységi szintet adja meg, s nem ad információt a rétegről.

b) A hosszmetset (5. ábra) 28 m hosszan feltárt kitértést mutat. A keresztmetszetek a 10., 14., 18., 22. m-nél nincsenek meg.

c) Mivel az ásatás itt is 2 m x 2 m nagyságú négyszögekben és 1 m mélységi szintekben folyt, egy-egy ilyen blokkban gyakran több réteg is jelen volt.

d) Az eredeti hosszmetseten a barlang hátsó felében jelölnek egy sárga agyagréteget (6-os számú), amely nem szerepel a publikációkban (Kadić 1934: 64, Fig. 27).

A d) pont alatti problémára a revízióknak fentebb ismertetett elvei adnak megoldást, miszerint az eredeti metszetrajok jelöléseit tekintjük referenciának. A publikált metszeteiken az 5-ös és a 6-os számú rétegeket láthatóan egynek vették mint felső kultúrreteget. Emellett szól, hogy mind a két agyagréteg hasonló jellegű, nem tartalmaztak mészkőtörmeléket, holott a szomszédos rétegek igen. Lefutásuk is rendkívül egyöntetű, az 5-ös még vastagságát tekintve is úgyszólván folytatása a 6-osnak. A megkülönböztetésük mellett is vannak érvek. Valamennyi érintett metszetráj határozottan 6-os illetve 5-ös réteget jelöl. Színük sárga illetve sötétszürke, amely szintén nem áll közel egymáshoz. Gábori-Csánk V. és Kretzoi M. a barlang faunájának revíziójánál ugyancsak elkü-

löníti e két réteget (Gábori-Csánk 1970: 6–7).⁶ A két réteg találkozása a 9–12. négyzetek területére esik, így a kérdést a 10. m-nél levő keresztmetszet dönthetné el, amely viszont hiányzik. Revízióknál különbözőeknek vettük őket.

Mint hogy a leletek helyét csak négyzet/mélységi szint formában ismerjük, ezeket az egységeket – nevezzük ásatási blokknak – kell réteghez kötnünk. A metszetrajok alapján kidolgoztunk egy sémát az ásatási blokkok és a rétegek összefüggésére. Ebből a szempontból a blokkok 6 csoportba sorolhatók:

A: a fekete és a barna humusz (1-es és 2-es réteg) mindig együtt szerepel a legfelső szintekben;

B: a vörösesbarna barlangi agyag (3-as réteg) helyenként kitölti a blokkot;

C: ugyanígy a zöldesszürke barlangi agyag (4-es réteg) is sokszor kizárólagos;

D: a kitöltés közepén levő blokkokban mindig több réteg található;

D1: a felső sötétszürke agyag mindig együtt szerepel a felette és alatta lévő barlangi agyagokkal (4-es, 5-ös és 7-es réteg),

D2: ugyanígy a sárga agyag is (4-es, 6-os és 7-es réteg),

D3: a barlang elején néhány blokkban együtt van a zöldesszürke és a világosbarna barlangi agyag (4-es és 7-es réteg);

E: a világosbarna barlangi agyag (7-es réteg) jó néhány blokkban egyedüli réteg;

F: a kitöltés alján az alsó sötétszürke agyag együtt szerepel az alatta levő szürke agyaggal (8-as és 9-es réteg).

Ezek a csoportok sztratigráfiai egységeket jelentenek, amelyekben rekonstruálható a leletanyag eloszlása (6. ábra). Figyelemre méltó, hogy a B sztratigráfiai egységhez egyetlen lelet sem tartozik, tehát a 3-as réteg meddőnek tekinthető. Szintén meddőnek tarthatjuk a 9-es és 10-es rétegeket is abból a megfontolásból, hogy állatsontokat sem gyűjtöttek belőlük (Gábori-Csánk 1970: 6–7).

Mindezek alapján reális képet alkothatunk a 4-es, a 7-es és a 8-as rétegek köiparairól, amely támpontokat adhat annak valószínűsítéséhez, hogy a D1 illetve D2 sztratigráfiai egység köegyütteséből mi tartozhatott az 5-ös illetve 6-os rétegekhez.

A szakirodalom a Bűdös-pest esetében is meddő réteggel elválasztott két kultúr-réteg meglétéről szól (Kadić 1934: 64; Vértes 1965: 124). A leletanyag sztratigráfiai eloszlásának rekonstrukciója itt is helyreigazította ezt a téves megállapítást (7. ábra).

A szilánkanyag fentebb említett szétválasztása, a Suba-lyuk szilánkjainak kiemelése következtében újra kell vizsgálni azt a kérdést is, hogy a barlang a szeletai emberek eszközkészítő műhelye volt-e, ugyanis erre az egyik érvet éppen az eszközöknek a szilánkokéhoz viszonyított kis mennyisége nyújtotta (Gábori 1953: 39–40, 60; Simán 1988: 62). A 4-es réteg rekonstruált leletanyagán elvégzett technológiai vizsgálat nyomán úgy látjuk, hogy a barlang nem műhely volt (Mester 1994: 77–81, 1995).

Elgondolkodtató és további kutatásokra sarkall a barlang köiparának nyersanyag-eloszlása (8. ábra). A legelső, F sztratigráfiai egységben feltűnően magas a kvarcit nyersanyag aránya. Bár a kulturális besorolása kérdéses ennek az együttesnek, kissé archaikus ipar benyomását kelti (Mester 1994: 76). Hasonló jellegű pattintott köegyüttesek ismertek a Szeleta 2/b rétegében (Mester 1994: 83) és a Lambrecht-Kálmán-barlang 5. rétegében (Vértes 1953). Ez a jelenség azért izgalmas, mert Gábori-Csánk V. a Dunántúlon a Kiskevélyi-barlang és a Szelim-barlang legelső rétegében kvarciteszközös idős középső-paleolitikum meglétét jelzi, s ezzel kapcsolatban felveti egy idősebb, legalábbis Riss/Würm végi „kvarcit-horizont” létezésének gondolatát (Gábori-Csánk 1994: 87). A Szeleta 2-es számú, sötétbarna réteggel Ringer Á. (1993: 129) az Eem interglaciális (Riss/Würm) optimumával párhuzamosítja. A Lambrecht-Kálmán-barlang leleteit Vértes (1965: 105) a Riss/Würm végére helyezi, míg Kordos és

⁶ Kretzoi Miklós maga is dolgozott a barlang ásatásán (Kadić 1935: 193).

Ringer (1991: 527) szerint a „Hystrix-horizont” az Emiliani-féle 5a klimatózónával korrelálható, vagyis az utolsó eljegesedést megelőző meleg szakaszra tehető.

Sólyomkúti-sziklaüreg (Vidróczky-barlang)

Harmadik példánk azt az esetet képviseli, amikor a *hiányos dokumentációk* a revíziós munkát igen nagy nehézségek elé állítják, s a lehetőségeket szűk korlátok közé szorítják.

1906-ban, bükki kutatásaihoz hozzáfogva, Kadić O. végiglátogatta a Garadna- és a Szinva-völgy barlangjait. A Sólyomkúti-sziklaüreget ekkor az ősember nyomának megtalálása szempontjából érdektelennek tartotta (Kadić 1907: 338), így ásatására csak három és fél évtized elmúltával, 1942-ben kerített sort, amikor a kisméretű barlangüreg délnyugati felét fenékgig feltárta. Kadić (1943: 57) rövid beszámolójában csak annyit említ, hogy a pleisztocén rétegekből említsmaradványokat és 2 db gondosan megmunkált, jellegzetes moustérien kőeszközt gyűjtött. Rendelkezésünkre állnak az alap- és metszetrajzok, valamint a gyűjtőleltár.⁷ Ez utóbbiban az eszköznek tekintett csonttöredékek és az edénycserepek mellett 4 db kőtárgy szerepel:

Szám	Megnevezés	Db	Réteg	Négyszög
1.	paleolitos hegy	1	alsó sárga agyag	7.
2.	paleolitos penge	1	felső barna agyag	11.
4.	mészkből készült korong	1	felső sárga agyag	5.
9.	szabályos tojásdad kavics	1	humusszal kitöltött gödör	9.

A Magyar Nemzeti Múzeum Paleolit-gyűjteményének leltárkönyvében viszont 5 tárgy szerepel a Sólyomkúti-sziklaüreg Kadić-féle ásatásából származóként (Pb 51/105–108 és Pb 51/141). A leltárkönyvből látszik, hogy ezeket Vértes L. leltározta be 1951-ben, kilenc évvel Kadić ásatása után. Az egyik lelet teljes biztonsággal azonosítható, mert a tojásdad kavics oldalán ma is látható a 9-es szám egy ráragasztott papírdarabkán. A mészkből készült korong nincs a gyűjteményben, a további négy kőeszköz közül kettő háromszögletű, hegyszerű típus, kettő pedig lapos, négyszögletes szilánk. Figyelembe véve, hogy Kadić milyen széles értelemben használta a „hegy” és „penge” terminusokat, bármelyik kettő lehet az 1942-es gyűjtőleltárban szereplő lelet. A másik kettő pedig származhat egy későbbi ásatásból, amelynek 1943 és 1951 között kellett lezajlania.

A lelőhely problematikájának szentelt legutóbbi tanulmányunkban is megállapítottuk, hogy az ideig nem találtunk megbízható információkat az 1942-es feltárásnál későbbi ásatásra nézve (Mester 2000: 86). Csupán három közvetett adatot ismertünk (Mester 1994: 94–95).

1. Az alaprajzon a barlang északkeleti felén az 1943-as ásatás területét jelölte be vízszintes vonalazással a rajz készítője (9. ábra).

2. A Bükk barlangjaiban végzett régészeti és őslénytani ásatások jegyzékében (Kordos 1983) szerepel Saád A. 1947-es évszámmal.

3. Vértes (1959: 74) az 1955-ben folytatott mintavételezéséről szólva megemlíti, hogy 1951-ben Gábori M. próbaásatást végzett a legelső vörös rétegben.

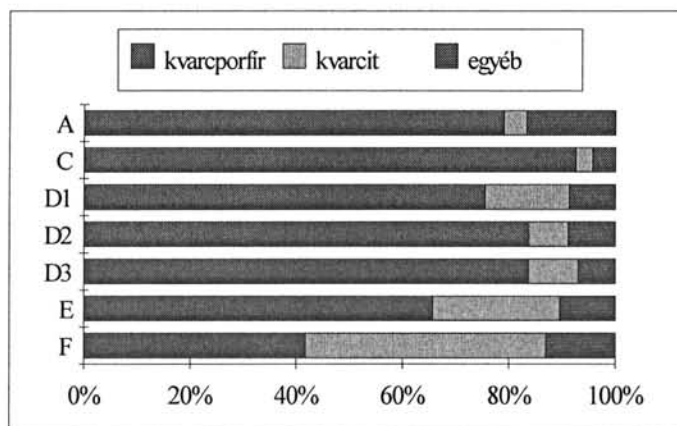
⁷ Magyar Nemzeti Múzeum Adattár 4. S. I.

								négy- szög							
szint	28	26	24	22	20	18	16	14	12	10	8	6	4	2	0
	27	25	23	21	19	17	15	13	11	9	7	5	3	1	
I	A (1)		A (1)	A (5)		A (1)		A (16)	A (18)	A (8)	A (8)		A (14)		
				A (8)	A (11)	A (12)	A (19)	A (9)	A (2)					A (1)	
II	D2 (6)		C (1)		C (6)	A (2)	A (1)	A (14)							
	D2 (7)		A (17)	A (17)	C (1)			A (1)							
III	D2 (8)				C (14)	C (48)	C (11)	C (8)	C (26)	C (6)		C (1)			
	D2 (15)	D2 (2)	C (41)	C (3)	C (81)	C (82)	C (334)	C (163)	C (112)			C (1)			
IV				D2 (1)	D2 (4)	D2 (6)	D2 (12)		D2 (3)	D1 (1)	D2 (1)		C (1)		
		D2 (1)			D2 (3)	.			D1 (22)	D1 (2)	D1 (1)	D1 (80)	C (60)	C (32)	
V								E (5)	E (11)	E (5)	E (3)	E (11)	D1 (11)	D3 (1)	D3 (27)
		E (3)								E (6)	E (5)	D1 (19)	D1 (59)	D3 (41)	
VI								F (3)	F (1)				F (7)	D3 (7)	D3 (10)
								F (9)	F (18)	F (22)	F (54)	F (27)	F (5)	E (4)	
VII															
VIII														E (14)	

6. ábra. Büdös-pest: séma a leletek előkerülési helyeinek sztratigráfiai rekonstrukciójához, zárójelben a blokkban előkerült pattintott kövek darabszáma

sztratigráfiai egység	A revízió szerint			Vértés 1965: 287–288 szerint	
	réteg	teljes lelet- anyag (db)	beleltározott eszköz (db)	kultúrreteg	eszköz (db)
	A	1,2	186	15	
C	4	1032	68		
D1	4,5,7	196	17	felső	117
D2	4,6,7	68	8		
D3	4,7	86	7		
E	7	67	17		
F	8	146	8	alsó	41
Összesen		1781	140		158

7. ábra. Büdös-pest: a kőipar eloszlása a sztratigráfiai egységek szerint

8. ábra. Büdös-pest: a nyersanyagok eloszlása a sztratigráfiai egységek szerint

Időközben több korabeli újságcikkre is bukkantunk, amelyek megerősítik egy 1943-as Kadić-féle ásatás létét. Az ifjúság turisztikai lapjában Kozma Géza budapesti gimnazista beszámol egy „kora őszi” kirándulásról, amikor a Solyomkúti barlangot keresték fel, amelyet éppen „dr. Kadić Ottokár egyetemi tanár” ásott. A hely leírása nem hagy kétséget afelől, hogy a Solyomkúti-sziklaüregről van szó. Minthogy a cikk 1944. ápr. 1-jén jelent meg, a kirándulás 1943 szeptemberében lehetett (Kozma 1944). A Pesti Hírlap 1943. szept. 29-i számának „Napi hírek” rovatában megjelent rövid tudósításból megtudjuk, hogy „Kadić Ottokár, az európai hírvé barlangkutató” ásatásokat folytat a Bükkben, s „jelenleg a solymoskúti barlangban folyik a munka” (N. N. 1943). Végül Bánkúti Gábor 1943 decemberében dr. Kadić Ottokár professzorról ír, aki újra a bükki ősember nyomába eredt, s „a közelmúlt napokban a solymoskúti barlangban végeztetett ásatásokat” (Bánkúti 1943). Kozma Géza elmondja, hogy a leletek száma nem nagy, s értékes leletként három pattintott kalcedont és egy rendkívül finom festékescsészét említ. Ez utóbbi és egy kalcedon szilánk éppen az ő jelenlétük alatt került napvilágra. A régi publikációk nyomán tudjuk, hogy a „kalcedon” alatt valószínűleg kvarcporfirt

kell értenünk, de ez a szilánk tartozhat a neolitikumba is, hiszen a lelőhelyen a Bükki kultúra emlékei is előkerültek (Korek–Patay 1958: 11).

Saad A. 1947-es ásatásáról szóló beszámolót eddig nem találtunk. Korek J. és Patay P. (1958: 11) szerint Nemeskéri Jánossal dolgozott a barlangban. Saad és Nemeskéri 1947-ben a Szeletában kutattak együtt, s a publikációban nem említik, hogy ugyanakkor más lelőhelyet is feltártak volna (Saad–Nemeskéri 1955). Ez persze önmagában még nem bizonyíték ellene. Mellette szólhat viszont, hogy Vértes L. (1965: 331) Saad szóbeli közlésére hivatkozva számol be mamutmaradványok előkerüléséről a barlangban. Saadnak a miskolci Herman Ottó Múzeumban őrzött feljegyzései között azonban semmilyen utalást nem találtunk egy ilyen feltárássra. A Szeletán kívül még egy lelőhelyről tudunk, ahol Saad A. ásatásokat folytatott 1947-ben, nevezetesen a Kőlyuk-barlangban Megay G. közreműködésével. Erről a feltárásról részletes dokumentációt készített.⁸

A Gábori-féle próbaásatásról Vértes L. a fentebb idézett helyen kívül is tesz említést. Az Istállóskői-barlangban 1951. IV. 12. és VI. 11. között végzett ásatásain készített feljegyzéseiben⁹ utal arra, hogy a feltárási idején mellék munkák folytak. A felsorolásban szerepel: „*Vidróczky-barlang Gábori M. 1 hét*”. Ugyanezen dokumentációban találunk egy feljegyzést egy 1951. X. 21-i bükki bejárásról. Ebből megtudjuk: „*dr. Saad Andorral megnéztük a Vidróczki barlangot (másnéven: Súlyomkúti sz. üreget). Megállapítottuk, hogy a nyári próbaásatás alkalmával Gábori nem vette észre, hogy egy már ásott barlangban dolgozik, nem vette észre a kulturréteget, sem a rétegeprofilból kiálló – csákánnyal megsértett – fosszilis csontot.*” Egy másik dokumentáció ennek ellentmond. Gábori M. rövid hivatalos jelentésben számol be arról, hogy 1951. április elején – a megbízást teljesítve – próbaásatást végzett a Kőlyuk barlangban, s a munka befejeztével átmege az Istállóskői-barlang ásatására.¹⁰ Az 1990-es évek elején kérdésünkre Gábori M. szóban is megerősítette, hogy soha nem ásott a Súlyomkúti-sziklaüregben.

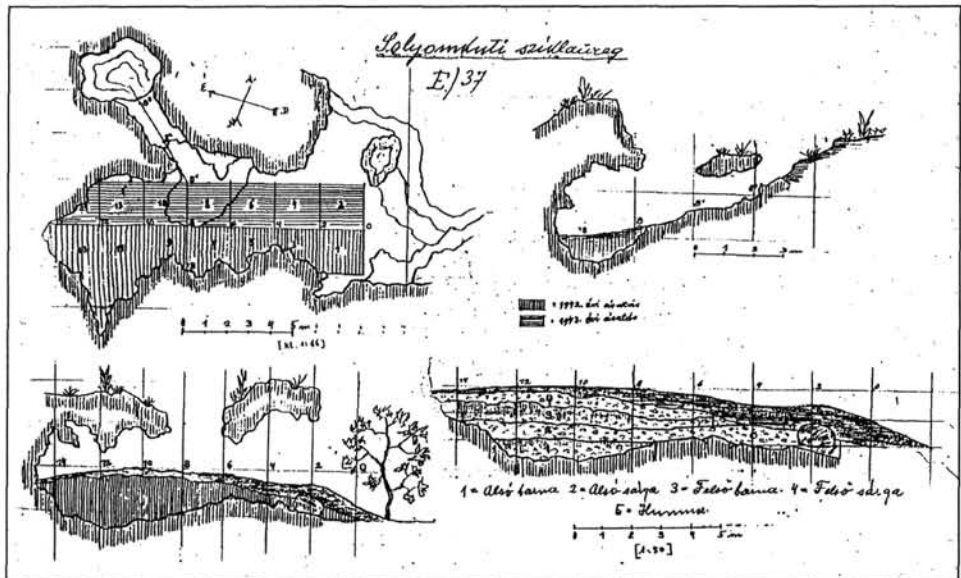
A lelőhely szerény régészeti anyagának különös jelentőséget kölcsönöz az a tény, hogy a négy pattintott kőszerszám közül kettőnek a nyersanyaga egy sajátos kovaféle, amelynek származási helye a lengyelországi Świeciechów környéke, mintegy 400 km-re a Bükk-től. E négy lelet előkerülési helyéről jelenleg annyit tudunk, hogy kettőt biztosan 1942-ben tártak fel a gyűjtőleltárban megjelölt négyszögben és rétegben, a másik kettőt pedig nagy valószínűséggel 1943-ban a barlang másik felében. Sajnos azonban nem dönthető el minden kétséget kizáróan, hogy melyik kettő a biztos és melyik kettő a bizonytalan, mert a gyűjtőleltárban nincs bejegyzés az eszközök nyersanyagáról.

Az 1942-ben talált két eszköz nem azonos négyszögben és nem azonos rétegben feküdt (l. fentebb). Megjegyzendő, hogy Vértes (1959: 26) szerint a felső barna és az alsó sárga egybetartozik, azaz egy barna színű, lefelé világosodó réteget alkot. A faunisztikai adatok hiányában a rétegek kronológiai helyzete is bizonytalan. A gyűjtőleltárban az 1942-es ásatás állatcsontjainak előkerülési helyét is rögzítették, de paleontológiai feldolgozásokról nincs tudomásunk. A barlangi medvecsontok (Vértes 1965: 331) nem döntik el a kérdést, mert ez a faj dominánsan jelen van mind a Suba-lyuk 11. rétegében (Bartucz et al. 1938) – középső-paleolitikus iparral –, mind az Istállóskői-barlangban (Vörös 1984) – felső-paleolitikus iparral.

⁸ Magyar Nemzeti Múzeum Adattár 297. K. IV.

⁹ Magyar Nemzeti Múzeum Adattár 30. I.I.

¹⁰ Magyar Nemzeti Múzeum Adattár 227. M.IV. és 297. K. IV.

9. ábra. Solyomkúti-sziklaüreg: a barlang alaprajza és hosszszelvénye
(publikálatlan rajz, Országos Földtani Múzeum)

A revízió ezen korlátai miatt többféle kronológiai-kulturális értelmezés lehetséges a lengyelországi kovának e barlangban való felbukkanását illetően (Mester 2000). Bizonyos érvek mellett szólnak, hogy ez a két eszköz egy középső-paleolitikus – valószínűleg Bábonyien kultúrájú – embercsoport itt-tartózkodásának tanúja. Más érvek a felső-paleolitikus Aurignacien kultúrához sorolják őket. Bízunk benne, hogy új ismeretek birtokában majdan egy újabb revízió előrelépést hoz e probléma megoldásában is.

IRODALOM

Bartucz L.–Dancza J.–Hollendonner F.–Kadić O.–Mottl M.–Pataki V.–Pálosi E.–Szabó J.–Vendl A.

1938 A cserépfalui Mussolini-barlang (Subalyuk). *Geologica hungarica*, Ser. palaeont. fasc. 14., Magyar királyi Földtani Intézet, Budapest

Bánkúti G.

1943 A bükki ősember nyomában. *Friss Újság*, 48. évf., 287. sz. 1943. dec. 19., 6.

Dobosi, V. T.

1995 Eger-Kőporostető. Révision d'une industrie à outils foliacés. In: *Les industries à pointes foliacées d'Europe centrale. Actes du Colloque de Miskolc, 10–15 septembre 1991. Paléo – Supplément N° 1, Juin 1995.* 45–55.

Dobosi, V. T.–Vörös, I.

- 1979 Data to an evaluation of the finds assemblage of the Palaeolithic paint mine at Lovas. (Adatok a lovasi őskori festékbánya leletegyüttesének értékeléséhez.) *Folia Archaeologica*, 30, 7–26.
- 1986 Chronological revision of the Pilisszántó-Rock-shelter II. (A Pilisszántói II. kőfülke kronológiai revíziója.) *Folia Archaeologica*, 37, 25–45.
- 1987 The Pilisszántó I. Rock-shelter revision. (A Pilisszántói I. sz. kőfülke revíziója.) *Folia Archaeologica*, 38, 7–64.

Gábori, M.

- 1953 Солотрейская культура Венгрии. (Le Solutréen en Hongrie.) *Acta Archaeologica Acad. Sci. Hung.*, 3, 1–68.
- 1954 A pilisszántói kőfülke magdalenai kultúrája és eredete. (Мадленская культура каменной ниши в Пилишсанто и её происхождение.) *Archaeológiai Értesítő*, 81, 3–9.
- 1976 Les civilisations du Paléolithique moyen entre les Alpes et l'Oural. Esquisse historique. Akadémiai Kiadó, Budapest, 278.

Gábori-Csánk, V.

- 1970 C-14 dates of the Hungarian Palaeolithic. *Acta Archaeologica Acad. Sci. Hung.*, 22, 3–11.
- 1994 Le Jankovichien. Une civilisation paléolithique en Hongrie. *E.R.A.U.L.* 53, Liège, 198.

Gáboriné Csánk V.

- 1980 Az ősember Magyarországon. Gondolat, Budapest, 265.
- 1984 A Remete Felső-barlang és a „dunántúli Szeletien”. (Die Remete Obere Höhle und das transdanubische Szeletien.) *Budapest Régiségei*, 26, 5–32.

Kadić O.

- 1907 Adatok a szinva-völgyi diluviális ember kérdéséhez. *Földtani Közlöny*, 37, 333–345.
- 1914 A barlangok kutatásáról. *Barlangkutatás*, 2: 3, 124–132.
- 1915a A Szeleta-barlang kutatásának eredményei. *A Magyar kir. Földtani Intézet Évkönyve*, 23: 4, 151–278.
- 1915b A barlangok kubikoló és fogásos ásatásáról. *Barlangkutatás*, 3: 2, 92–94.
- 1934 A jégkor embere Magyarországon. *Der Mensch zur Eiszeit in Ungarn*. *A Magyar kir. Földtani Intézet Évkönyve*, 30: 1, 3–147.
- 1935 Barlangkutatások és őslénytani gyűjtések. (Jelentés az 1926–1927. évben végzett felvételekről.) *A Magyar kir. Földtani Intézet Évi Jelentései az 1925–1928. évekről*, 191–196.
- 1938a A rendszeres ásatások és módszerük. In: *Bartucz et al.* 1938: 20–26.
- 1938b A barlang helyrajzi, morfológiai és rétegtani viszonyai. In: *Bartucz et al.* 1938: 27–46.
- 1938c Ősrégészeti eredmények. In: *Bartucz et al.* 1938: 105–154.
- 1943 A magyar barlangkutatás állása az 1942. évben. *Barlangvilág*, 13, p. 52–58.

Kordos L.

- 1983 A Bükk barlangjaiban végzett régészeti és őslénytani ásatások kronológiai áttekintése (1882–1978). In: *Sándor A.* (szerk.): *Bükki Nemzeti Park. Kilátás a kövekről*. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 172–175.

Kordos L.–Ringer Á.

- 1991 A magyarországi felső-pleisztocén Arvicolidae-sztratigráfiájának klimato- és archeosztratigráfiai korrelációja. (Climatostratigraphic and archeostratigraphic correlation of Arvicolidae stratigraphy of the Late Pleistocene in Hungary.) A Magyar Állami Földtani Intézet Évi Jelentése az 1989. évről (1991), 523–534.

Korek J.–Patay P.

- 1958 A Bükki kultúra elterjedése Magyarországon. Magyar Nemzeti Múzeum – Történelmi Múzeum, Budapest, 53. (Régészeti Füzetek Ser. II, 2)

Kozma G.

- 1944 A sólyomkúti barlang. Ifjúság és Élet, XIX. évf. 15. sz. 1944. ápr. 1., 175.

Mester Zs.

- 1989 A Subalyuk-barlang középső paleolitikus iparainak újraértékelése. (La réévaluation des industries du Paléolithique moyen de la grotte Subalyuk.) Folia Archaeologica, 40, 11–35.
- 1994 A bükki moustérien revíziója. Kandidátusi értekezés, Budapest, 132.
- 1995 Le matériel lithique de la grotte Büdöspeszt : faciès d'atelier ou industrie intermédiaire ? In: Les industries à pointes foliacées d'Europe centrale. Actes du Colloque de Miskolc, 10–15 septembre 1991. Paléo – Supplément N° 1, Juin 1995, 31–35.
- 2000 Sur la présence du silex de Świeciechów dans l'Abri de Sólyomkút (montagne de Bükk, Hongrie). Praehistoria, 1, 83–93.

N. N.

- 1943 Az ősember nyomainak kutatása a Bükkben. Pesti Hírlap, LXV. évf. 220 (21. 135) 1943. szept. 29., 6.

Ringer Á.

- 1993 Északkelet-magyarországi geomorfológiai szintek és régészeti adataik. Felső-pleisztocén folyó-teraszok, löszök és barlangi üledékek kronosztratigráfiai rendszere. Kandidátusi értekezés, Miskolc, 163.

Saad A.–Nemeskéri J.

- 1955 A Szeleta barlang 1947. évi kutatásainak eredményei. Folia Archaeologica, 7, 15–21.

Simán K.

- 1988 Települési formák Borsod-Abaúj-Zemplén megye területén a paleolitikum idején. (Palaeolithic settlement pattern in county Borsod-Abaúj-Zemplén.) A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 25–26, 55–67.

Vértes L.

- 1953 Az alsó paleolitikum emberének első biztos eszközelete Magyarországon. Archaeológiai Értesítő, 80, 17–25.
- 1956 Problemerkreis des Szeletien. Slovenská Archeológia, 4, 328–340.
- 1958 Beiträge zur Abstammung des ungarischen Szeletien. Folia Archaeologica, 10, 3–15.
- 1959 Untersuchungen an Höhlensedimenten. Methode und Ergebnisse. Magyar Nemzeti Múzeum – Történelmi Múzeum, Budapest, 176. (Régészeti Füzetek Ser. II, 7)
- 1965 Az őskőkor és az átmeneti kőkor emlékei Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 385. (A Magyar Régészet Kézikönyve I.)

Vörös, I.

1984 Hunted mammals from the Aurignacian cave bear hunters' site in the Istállóskő Cave. (Az Istállóskői-barlang aurignaci barlangi medve vadásztelep zsákmányállatai.) *Folia Archaeologica*, 35, 7–31.

RÉVISION ARCHÉOLOGIQUE DE GISEMENTS SOUS GROTTES PALÉOLITHIQUES DE LA MONTAGNE DE BÜKK: TROIS EXEMPLES

La science est de nature à s'évoluer d'une manière continue dont la conséquence est l'acquisition des connaissances nouvelles, l'amélioration des méthodes et des approches. Suite de cette évolution, il est nécessaire de réviser, de temps en temps, les matériels anciens à la lumière de l'état actuel des connaissances.

La révision archéologique des gisements sous grottes paléolithiques de la montagne de Bükk peut s'appuyer sur les documentations provenant des fouilles systématiques entreprises selon la méthode élaborée par O. Kadić. Heureusement, cette méthode fut publiée à plusieurs reprises (Kadić 1914, 1915a: 157–158, 1915b, 1938a: 24–26). Elle consiste à excaver le remplissage suivant le carroyage et les niveaux de profondeur et à enregistrer les conditions de mise au jour des pièces dans l'inventaire de fouilles, ainsi qu'à enregistrer les coupes verticales sur dessins. Pour la révision du site, c'est-à-dire pour la reconstitution de la provenance des objets, nous devons utiliser ces inventaires et ces coupes.

A travers nos expériences acquises pendant la révision de trois gisements, les grottes Subalyuk et Búdös-pest et l'Abri de Sólóymkút, nous présentons les possibilités et les limites de la révision archéologique.

La grotte Subalyuk représente le cas idéal: fouillée au cours d'une campagne en 1932, elle a l'inventaire et nombreuses coupes longitudinales et transversales. La provenance des pièces est bien reconstituée. Elle prête aux études modernes pour faire nouvelles approches.

La grotte Búdös-pest représente le cas d'un gisement où la provenance des pièces est reconstituée sous certaines réserves: fouillée pendant neuf campagnes entre 1906 et 1931, elle a nombreuses coupes mais sans inventaires. Quand même, on peut faire certaines études modernes sur le matériel lithique.

L'Abri de Sólóymkút est l'exemple d'un gisement dont la documentation est incomplète: il est fouillé pendant deux campagnes (au moins), mais on dispose seulement l'inventaire et les coupes de l'une des campagnes. A cause de cela, la reconstitution de la provenance des pièces pose de problèmes considérables, dont l'incertitude de l'interprétation de la présence des outils taillés en silex de Świeciechów d'origine de Pologne.

Zsolt Mester